

ГІСТОРЫЯ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА БЕЛАРУСІ Ў ПРАЦАХ ПРАФЕСАРА БДУ І.А. ЮХО ДОЎНАР Т.І.

Іосіф (Язэп)Аляксандравіч Юхо нарадзіўся ў Мінску ў год заснавання Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1939 г. ён быў прызваны на службу ў Чырвоную Армію. Пад час Вялікай Айчыннай вайны І.А.Юхо прымаў удзел у баях пад Масквой, Сталінградам, ва Ўсходняй Прусіі і г.д., за што быў узнагароджаны ардэнамі і медалямі. Ён удзельнічаў таксама ў вызваленні Беларусі. Пасля заканчэння вайны паступіў у Мінскі юрыдычны інстытут, які скончыў з адзнакай у 1949 г. Пэўны час працаваў суддзёй, а ў 1952 г. стаў аспірантам Інстытута філасофіі і права АН БССР. У 1954 г. ім была абаронена кандыдацкая дысертацыя на тэму “Устанаўленне Савецкай улады ў Заходняй Беларусі ў 1939 гг.” У 1956 г. перайшоў на працу ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Спачатку на юрыдычным факультэце ён заняў пасаду дацэнта кафедры грамадзянскага і грамадзянска-працэсуальнага права (1956-1961), потым, як прызнаны вучоны, быў накіраваны на працу ва ўрад рэспублікі намеснікам старшыні юрыдычнай камісіі пры Савеце Міністраў БССР (1961 па 1964). Пасля вяртання ў БДУ І.А.Юхо працаваў дацэнтам, потым загадчыкам кафедры гісторыі дзяржавы і права (1967-1974), намеснікам дэкана юрыдычнага факультэта (1974-1982), а пасля абароны доктарскай дысертацыі у 1980 г. у Кіеўскім дзяржаўным універсітэце займаў пасаду прафесара кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права.

Менавіта ў межах БДУ раскрыўся выкладчыцкі, а таксама навукова-даследчыцкі талент І.А.Юхо. На працягу другой паловы ХХ ст. асноўным накірункам яго дзейнасці з’яўляўся ўдзел у падрыхтоўцы прафесійных юрыстаў. Працягваючы навуковыя традыцыі, закладзеныя папярэднімі навукоўцамі БДУ, у тым ліку яго першым рэктарам У.І.Пічэтай, ён адначасова займаўся даследаваннем гістарычнага мінулага Беларусі.

Патрэбна адзначыць, што доўгі час пытанні гісторыі дзяржавы і права Беларусі амаль не падвяргалася навуковай распрацоўцы. На працягу мінулых стагоддзяў айчынныя і замежныя навукоўцы ў сваіх працах часам закраналі гісторыю Беларусі, аднак у большасці ў кантэксце расійскай ці польскай гісторыі. У цэлым жа, як неаднойчы падкрэсліваў І.А.Юхо, між тым як усе еўрапейскія народы мелі права на сваю ўласную гісторыю, толькі адносна беларускага народа па тых ці іншых прычынах рабілася выключэнне [1, с.4]. Як у мінулы дарэвалюцыйны гістарычны перыяд, так і ў савецкі, даследаванне прававой спадчыны, якое з’яўляецца важнейшай задачай гісторыка-прававой навукі,

стрымлівалася шэрагам аб'ектыўных і суб'ектыўных фактараў. У сувязі з гэтым у айчыннай гісторыі існавалі шматлікія і значныя прабелы, а гісторыка-прававая навука ўвогуле не развівалася. Амаль не публікаваўся гістарычны дакументальна-прававы матэрыял адносна Беларусі (вельмі аб'ёмны і значны), далёка не ўсе архіўныя матэрыялы былі даступнымі даследчыкам. Акрамя таго, закранутыя ў кнігах гістарычныя падзеі адносна Беларусі трактаваліся даволі адвольна і тэндэнцыйна, шмат гістарычных пытанняў асвятлялася павярхоўна і аднабакова, а некаторыя з іх увогуле замоўчваліся.

І.А.Юхо адзначаў, што толькі з узнаўленнем беларускай дзяржаўнасці на пачатку ХХ ст. і адкрыццём у 1921 г. Беларускага дзяржаўнага універсітэта пачаўся больш значны этап развіцця гістарычнай і гісторыка-прававой навукі Беларусі. Першы рэктар БДУ У.І.Пічэта, які выкладаў і студэнтам-правазнаўцам, выдаў шмат навуковых прац, прысвечаных сацыяльна-культурнай, эканамічнай і прававой гісторыі Беларусі [2]. Вакол яго сфарміравалася навуковая гістарычная школа - кола даследчыкаў (А.В.Бурдзейка, Д.І.Даўгяла, В.Д.Дружчыц, Т.І.Забэлла, К.І. Таўсталес і інш.), якія актыўна распрацоўвалі шматлікія пытанні гісторыі Беларусі, закранаючы пры гэтым і гісторыка-прававыя праблемы. Напрыклад, В.Д.Дружчыц унес значны ўклад у даследаванне пытанняў аб Магдэбургскім праве ў гарадах Беларусі. Актывізацыі даследаванняў у 20-я гады ХХ ст. садзейнічала і заснаванне Інстытута беларускай культуры (1922), дзе разам з вывучэннем актуальных праблем дзяржаўна-прававога будаўніцтва на Беларусі (напрыклад, даследаваннем прычын злачыннасці) даследаваліся пытанні прававой гісторыі, у кантэксце якой пачалося выданне дзяржаўна-прававых актаў XVI-XVII стагоддзяў, уваходзячых у склад Літоўскай метрыкі. Так, быў выдадзены трохтомны "Беларускі архіў" (1927-1930). Аднак, пачынаючы з 30-х гадоў навуковыя даследаванні айчыннай гісторыі па вядомых прычынах рэзка скарачаюцца.

Толькі ў пасляваенны перыяд на падставе рашэнняў ХХ з'езда КПСС адносна пашырэння правоў рэспублік у сферы эканомікі і заканадаўства намаганнямі беларускіх вучоных пачынаюцца значныя зрухі ў сферы распрацоўкі айчыннай прававой гісторыі. У рэспубліцы быў пакладзены пачатак новаму накірунку гісторыка-прававой навукі – гісторыі дзяржавы і права Беларускай ССР. Значным прарывам у гэтым накірунку стала выданне ў 1958 г. у БДУ калектыўнай працы «Очерки по истории государства и права БССР» (Б.Е.Бабіцкі, Ф.І.Гаўзе, І.І.Гарэлік, Г.А.Павецьяў, Л.А.Рудзіцкі, І.С.Тышкевіч, Ю.П.Смірноў, В.Ф.Чігір), у якой з пазіцыяй тагачаснай савецкай гісторыка-прававой навукі разглядаліся пытанні развіцця дзяржавы і права БССР з моманта яе ўзнікнення да 1934 года. У 1969 г. у выдавецтве БДУ былі выдадзены калектывам аўтараў

(Б.Е.Бабіцкі, А.А.Галаўко, Ф.І.Гаўзе, В.А. Дарогін і інш.) “Очерки по истории государства и права БССР» (выпуск другі), дзе разглядаліся пытанні развіцця дзяржавы і права БССР з 1936 па 1968 гады. Адказным рэдактарам і сааўтарам гэтай кнігі быў І.А.Юхо. У гэтае выданне былі ўключаны вынікі кандыдацкай дысертацыі І.А.Юхо аб праблеме ўз’яднання Заходняй Беларусі з БССР у 1939 г. Увогуле гэтай праблеме быў прысвечаны шэраг яго публікацый, у якіх ён звяртаў увагу на складаны і неадназначны характар грамадска-палітычнага працэсу, звязанаму са знаходжаннем Заходняй Беларусі ў складзе Польскай дзяржавы з 1920 па 1939 гады і далучэннем яе да Беларускай ССР [3].

Неабходна адзначыць, што тагачасная савецкая рэчаіснасць патрабавала ад навукоўцаў прытрымлівання пэўных ідэалагічных устаноў і не дазваляла ў поўнай меры выказаць уласныя погляды па пытаннях гістарычнага развіцця беларускай дзяржаўнасці. Асабліва гэта тычылася друкаваных навуковых прац, адносна якіх дзейнічала цэнзура. Аднак у выкладчыцкай дзейнасці на юрыдычным факультэце многія выкладчыкі выходзілі за межы сваіх прадметаў і выказвалі (часам у надта завуаліраванай форме) свае погляды на праблемныя пытанні гістарычнай эвалюцыі дзяржавы і права. Гэта ў поўнай меры было характэрным для лекцый І.А.Юхо, які з 1963 г. пачаў першым выкладаць на юрыдычным факультэце БДУ новую вучэбную дысцыпліну – “Гісторыю дзяржавы і права Беларусі”. Амаль што з чыстага ліста ён распрацаваў адпаведны курс, а таксама вучэбную праграму па дадзеным прадмеце, у якой вызначаліся мэты і задачы курса, пералік асноўных тэм і пытанняў, патрабаванні да студэнтаў адносна засваення курса і інш. [4]. Менавіта галоўным педагагічным і навукова-метадычным дасягненнем навукоўца з’яўляецца распрацоўка і ўкараненне ў выкладчыцкую практыку Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта гэтай новай вучэбнай дысцыпліны, вынікам чаго стала павышэнне самасвядомасці студэнтаў, іх павагі да гісторыі ўласнага народа і цікавасці да гісторыка-прававых даследаванняў.

Патрэбна падкрэсліць, што ў сферы выкладчыцкай дзейнасці ўвага І.А.Юхо надавалася не толькі падрыхтоўцы высокакасных спецыялістаў-правазнаўцаў, але і выхаванню эрудзіраваных, сумленных і нацыянальна-свядомых студэнтаў – патрыётаў сваёй Айчыны. У кантэксте гэтага ў сваіх лекцыях і на семінарскіх занятках ён выказаў і абгрунтаваў вельмі цікавыя і самастойныя думкі па актуальных пытаннях грамадска-палітычнага жыцця дзяржавы, праблемных пытаннях тэорыі і айчыннай гісторыі дзяржавы і права, прычым часам такія, што супярэчылі афіцыйным поглядам савецкай навукі. Менавіта гэта служыла падставай для асаблівай зацікаўленасці студэнтаў, аспірантаў, маладых навукоўцаў і заахвочвання іх да навуковых даследаванняў. Да таго ж, Іосіф

Аляксандравіч, валодаючы энцыклапедычнымі ведамі і ўнікальнай інфармацыяй, не баяўся выйсці за межы выкладаемага прадмета. Напрыклад, асабістай яго зацікаўленасцю была творчая спадчына і грамадская дзейнасць вялікага рускага пісьменніка Льва Таўстога, у сувязі з чым ён не шкадуючы сіл і часу, у асяроддзі выкладчыкаў і студэнтаў, у любой аўдыторыі актыўна прапагандаваў творчасць гэтага знакамітага пісьменніка і яго неўміручую ідэю аб непраціўленні злу насіллем. І.А.Юхо надрукаваў шэраг артыкулаў, непасрэдна прысвечаных творчасці гэтага знакамітага пісьменніка [5]. У выніку, студэнты заахвочваліся да вучобы і набыцця больш шырокіх і разнастайных ведаў.

З самага пачатку навукова-педагагічнай дзейнасці і на працягу ўсяго творчага жыцця І.А.Юхо прыкладваў значныя намаганні ў сферы актуалізацыі пытанняў гісторыі дзяржавы і права Беларусі і неабходнасці яе сістэмнай навуковай распрацоўкі. У сваіх публікацыях ён падкрэсліваў асаблівасць і складанасць айчыннай гісторыі, заахвочваючы навукоўцаў да даследаванняў белых плям і праблемных пытанняў айчыннай гісторыі, прапагандаваў значныя дасягненні продкаў ў сферы права [6]. Асаблівая ўвага надавалася навукоўцам даследаванню прававой спадчыны беларускага народа. Шэраг яго навуковых артыкулаў быў непасрэдна прысвечаны помнікам права і асабліва знакамітым Статутам ВКЛ 1529, 1566, 1588 гадоў [7]. І.А.Юхо ўвесь час падкрэсліваў асаблівую значнасць Статута 1529 г., у аснову якога было пакладзена галоўным чынам звычайнае права старажытных беларускіх дзяржаў-княстваў (Полацкага, Віцебскага, Турава-Пінскага, Навагрудскага і інш.). Увогуле ён абгрунтоўваў навуковы тэзіс аб высокай духоўнай і матэрыяльнай культуры беларускага народа, адзначаў, што нашыя продкі ў вельмі старажытныя часы мелі сваю дзяржаўнасць, уласныя рэлігію, светапогляд, звычайнае права, якое дзейнічала працяглы час і рэгулявала ўсе грамадскія адносіны (сістэму органаў улады і кіравання, судовых органаў, правы і абавязкі насельніцтва і інш.), падкрэсліваў, што галоўнай часткай звычайнага права было кожнае (вечавое) права [8]. І.А.Юхо аргументавана даказваў непасрэдна ўдзел у падрыхтоўцы Статута 1529 г. знакамітага беларускага мысліцеля Францыска Скарыны, што ў першую чаргу выцякала з супастаўляльнага аналізу твораў Скарыны і зместа Статута. Увогуле ён лічыў Статуты канстытуцыйнымі законамі і першымі ў Еўропе зводамі законаў (а не кодэксамі, як лічылі некаторыя вучоныя). Ён пазначаў, што стварэнне гэтых выдатнейшых помнікаў права стала магчымым у сувязі з актыўным развіццём у Беларусі палітыка-прававой думкі. Менавіта прагрэсіўныя прававыя ідэі тагачасных беларускіх мысліцеляў і палітычных дзеячоў знайшлі адлюстраванне ў той ці іншай ступені, хоць некалькі ў дэкларатыўным выглядзе, ў Статутах.

Несумненнай заслугой І.А.Юхо з'яўляецца ўдзел у акцэнтацыі ўвагі і ўвядзенні ў навуковы абыходак гісторыка-прававой навукі звестак аб дасягненнях айчынных мысліцеляў і дзяржаўных дзеячоў у сферы палітыка-прававой думкі (Ф. Скарыны, М. Літвіна, А. Волана, Мікалая Радзівіла Чорнага, А. Валовіча, Л. Сапегі, С. Буднага, П.Скаргі, М.Сматрыцкага і інш.) [9]. Пры гэтым ён адзначаў генетычную сувязь палітыка-прававой думкі і заканадаўства, падкрэсліваў, што актывізацыя палітыка-прававой думкі ў XV-XVI стагоддзях, якая ў большасці апырэджвала свай час, з'яўлялася важкай падставай для прагрэсіўнага развіцця заканадаўства.

У сваіх творах І.А.Юхо пастаянна засяроджваў увагу на мінулых айчынных прававых набытках, падрэсліваў прагрэсіўнасць поглядаў беларускіх мысліцеляў, адзначаў дасягненні і пралікі палітычных дзеячоў. Так, некалькі навуковых прац ён прысвяціў на пэўны перыяд незаслужана забытаму дзеячу нацыянальна-вызваленчага руху XVIII ст., ураджэнцу Беларусі Тадэвушу Касцюшку, які пакінуў значны след у палітычным жыцці шэрага еўрапейскіх дзяржаў, а таксама Злучаных штатаў Амерыкі, дзе змагаўся за незалежнасць [10].

Важкай падставай паспяхова і больш актыўнай навукова-даследчай дзейнасці ў сферы гісторыка-прававой навукі Беларусі ў другой палове XX ст. сталі шматлікія артыкулы і кнігі прафесара І.А.Юхо, у якіх давалася характарыстыка паэтапнага гістарычнага развіцця беларускай дзяржаўнасці і нацыянальнай прававой сістэмы, акцэнтавалася ўвага на праблемных і мала даследаваных пытаннях айчыннай гісторыі дзяржавы і права. Так, І.А.Юхо не аднойчы ў сваіх публікацыях звяртаў увагу на пытанне аб паходжанні беларускай дзяржаўнасці, якое дагэтуль застаецца адчыненым. Гэта абумоўлена шэрагам прычын, а асабліва недастатковасцю дайшоўшых да нашага часу пісьмовых звестак, аналіз якіх дазволіў бы ўстанавіць сапраўдны час і прычыны, што прывялі да пераходу ад дзяржаўных формаў грамадскага існавання да палітыка-тэрытарыяльнай арганізацыі кіравання грамадствам. Вынікам гэтага стала шматлікасць тэорый і прычын паходжання дзяржаўнасці ў Усходняй Еўропе і часам вельмі суб'ектыўных меркаванняў адносна гістарычнага перыяду ўзнікнення дзяржаўнасці. І.А.Юхо, крытыкуючы нарманскую тэорыю і папярэднія навуковыя погляды, што доўгі час панавалі ў гістарычнай навуцы, сістэмна прааналізаваў летапісныя звесткі і літаратурныя крыніцы, перш за ўсё творы такіх знакамітых навукоўцаў дарэвалюцыйнага і савецкага перыядаў як У. Тацішчаў, І. Забелін, М. Дзьяканаваў, В. Сергеевіч, С. Юшкоў, Б. Грэкаў, Б. Рыбакоў і інш., у якіх часам некалькі ў завуаліраванай форме выказвалася меркаванне аб магчымасці існавання дзяржаўнасці на стыку старой і новай эпохаў, і зрабіў асноўны вывад: дзяржаўнасць у народаў Усходняй Еўропы

паўстала задоўга да новай эры. Ён падмацоўваў гэты вывад спасылкамі на меркаванні некаторых навукоўцаў, іншыя гістарычныя крыніцы, у тым ліку на звесткі Герадота, які засведчыў існаванне нашых продкаў – будзінаў і неўраў, што жылі на тэрыторыі сучаснай Беларусі ў VI–V стст. да н.э. [1, с.47-55].

У 1970-1976 гг І.А. Юхо прыняў актыўны ўдзел у падрыхтоўцы двухтомнага выдання «Истории государства и права Белорусской ССР», падрыхтаванага калектывам акадэмічных і вузаўскіх навукоўцаў (С.П. Маргунскі, І.І. Пацяружа, В.Н. Арцёмава, Ю.П. Броўка, М.В.Сторажаў, У.І.Семянкоў, У.І.Шабайлаў і інш.) Гэтая фундаментальная кніга стала падручнікам для студэнтаў і важкай падставай для далейшых айчынных гісторыка-прававых даследаванняў, хоць у той перыяд часу усе яны адбываліся галоўным чынам у рэчышчы тагачасных савецка-партыйных устаноў.

У 1978 г. на падставе доктарскай дысертацыі была выдадзена манаграфія І.А.Юхо “Правовое становішча насельніцтва Беларусі у XVI ст.”, у якой былі выкладзены ўяўленні навукоўца аб структуры феадальнага грамадства ў Беларусі, правах і абавязках саслоўяў і асобных груп насельніцтва. Ён раскрыў прававы статус самага прывілеяванага саслоўя шляхты, якое складала складала даволі значны ў працэнтных адносінах і найбольш культурны пласт насельніцтва, звярнуў ўвагу на тое, што беларускія сяляне ў феадальны перыяд мелі пэўныя правы, а не толькі вялікую колькасць абавязкаў, а характэрызаваў становішча гарадскога насельніцтва, падкрэсліваючы пры гэтым больш значныя правы гараджан тых гарадоў Беларусі, якія з канца XIV ст. пачалі атрымліваць магдэбурскае права, пазначаў, што ў аснову яго быў пакладзены прынцып гарадскога самакіравання, што садзейнічала не толькі палітычнаму і эканамічнаму развіццю гарадоў, але і эвалюцыі ў прагрэсіўным накірунку самой дзяржаўнасці.

Увогуле пытанню развіцця самакіравання ў Беларусі навуковец надаваў значную ўвагу, бо лічыў яго адной з важнейшых дзяржаўна-прававых праблем. Гэта навукова-практычная тэма заўсёды знаходзілася у поле яго зроку і ён заахвочваў маладых навукоўцаў да яе распрацоўкі. Тут да месца падкрэсліць, што ўвогуле ў сферы айчыннай гісторыка-прававой навукі І.А.Юхо заўсёды падаваў маладым навукоўцам цікавыя навуковыя ідэі і заахвочваў да іх распрацоўкі.

У сувязі з новымі прагрэсіўнымі тэндэнцыямі ў развіцці дзяржаўнасці Беларусі на пачатку 90-х гадоў XX стагоддзя ў І.А.Юхо стаў ініцыятарам пераходу на беларускамоўнае навучанне студэнтаў і першым на юрыдычным факультэце падаў у гэтым прыклад. У той час, калі Беларусь стала на шлях пабудовы суверэннай прававой дзяржавы, стаў вельмі актуальным нацыянальна-дзяржаўны падыход у вывучэнні айчыннай гісторыі. Усведамленне ўласнага

гістарычнага шляху стала асновай больш дакладнага, усебаковага і праўдзівага асвятлення гісторыі беларускай дзяржаўнасці і актывізацыі навуковых даследаванняў. Галоўнай падставай гэтага стала заканадаўчае замацаванне ў дзеючай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, адным з распрацоўшчыкаў якой быў прафесар І.А.Юхо, факта шматвяковага існавання беларускага этнаса і беларускай дзяржаўнасці як суб'ектаў сусветнай гісторыі.

У гэты перыяд несумненнай навуковай заслугай І.А.Юхо з'яўляецца актыўная распрацоўка, або пастаноўка праблемных пытанняў гістарычнага развіцця беларускай дзяржаўнасці і прававой сістэмы. Перш за ўсё гэта тычыцца гісторыі органаў улады, судовых органаў, крыніц права, магдэбургскага права, айчыннага канстытуцыяналізму і парламентарызму. Яго публікацыі былі прысвечаны самым розным і вельмі актуальным праблемам гісторыі дзяржавы і права Беларусі - паходжанню назвы "Беларусь", гісторыі заканадаўства, помнікам айчыннага права, уніям Вялікага княства Літоўскага з Польшчай, уплыву Польшчы і Расіі на гісторыю беларускага народа, прававым поглядам беларускіх мысліцеляў, значэнню гісторыка-прававой навукі і інш. Ён выказаў уласныя навуковыя пазіцыі па праблеме фарміравання тэрыторыі Беларусі, абгрунтаваў тэзіс аб пераважна беларускім этнічным характары Вялікага княства Літоўскага, сутнасці паланізацыйнай палітыкі кіраўніцтва Рэчы Паспалітай, прычым адзначаў, што гэта дзяржава з'яўлялася канфедэрацыяй, у якой захоўваўся суверэнітэт Вялікага Княства Літоўскага і г.д. Значная ўвага надавалася ім перыяду знаходжання беларускіх зямель у складзе Расійскай імперыі. Ён падкрэсліваў добра вядомы навукоўцам гістарычны факт, што беларускія землі да падзелаў Рэчы Паспалітай у канцы XVIII ст. не ўваходзілі ў склад Расіі, характарызаваў прычыны, сутнасць і наступствы русіфікатарскай палітыкі царызму.

Заўсёды ў поле зроку І.А.Юхо знаходзілася гісторыя айчыннага заканадаўства. У 1991 г. была апублікавана яго кніга "Крыніцы беларуска-літоўскага права", непасрэдна прысвечаная характарыстыцы важнейшых нарматыўных актаў, якія дзейнічалі на працягу стагоддзяў у Беларусі, перш за ўсё агульназемскім, абласным, валасным і гарадскім граматам, Судзебніку 1468 г., Статутам 1529, 1566, 1588 гадоў. Пры гэтым падкрэсліваў, што ў аснову пісанага заканадаўства Вялікага княства Літоўскага было пакладзена звычайнае права старажытных беларускіх дзяржаў (Полацкага, Турава-Пінскага і інш.), адзначаў яго дзеянне доўгі перыяд часу ў складзе ВКЛ, а таксама тое, што паступовы пераход ад звычайнага права да пісанага заканадаўства быў выкліканы больш інтэнсіўнымі міжнароднымі сувязямі, узбуйненнем тэрыторыі дзяржаў, распаўсюджваннем пісьменства сярод насельніцтва. На падставе сістэмнага

аналізу помнікаў права І.А.Юхо зрабіў вывад аб нацыянальнай адметнасці айчыннага права і параўнальна высокай тагачаснай прававой культуры беларускага народа, аб чым, на яго думку, і сведчыла заканадаўства XV–XVI стагоддзяў і асабліва Статут 1588 г. – своеасаблівая феадальная канстытуцыя. Увогуле ён лічыў Статуты канстытуцыйнымі законамі і першымі ў Еўропе зводамі законаў (а не кодэксамі, як лічылі некаторыя вучоныя),

І.А.Юхо прыняў удзел у падрыхтоўцы некалькіх падручнікаў па гісторыі дзяржавы і права ССРСР, у якіх ім былі напісаны раздзелы аб Вялікім Княстве Літоўскім [11].

У сваіх публікацыях І.А.Юхо выказаў уласнае разуменне савецкага перыяду беларускай дзяржаўнасці. Ён падкрэсліваў важнасць і дасягненні ў развіцці савецкай беларускай дзяржаўнасці і гістарычнай навукі ў перыяд актыўнага нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва ў 20-я гады XX ст., адзначаў негатыўныя тэндэнцыі ў 30-40-я гады, рабіў агульны вывад адносна таго, што эвалюцыя Беларускай ССР адбывалася, на жаль, “не на аснове самастойнага гістарычнага развіцця беларускай нацыянальнай дзяржавы” [12, с.3-4]. На падставе пераасэнсавання папярэдніх навуковых напрацовак, назапашанай інфармацыі і ўласнага вопыту як удзельніка Вялікай Айчыннай вайны ў апошніх падрыхтаваных з яго ўдзелам кнігах ён разважаў аб прычынах адступлення Чырвонай Арміі ў першыя месяцы Вялікай Айчыннай вайны і яе зацяжнага характару, панесеных беларускім народам шматлікіх чалавечых і матэрыяльных стратах і інш. [13]. У сваіх публікацыях ён адзначаў, што на гістарычным шляху беларускага народа было, шмат цяжкасцей і страт, панесеных часам з-за неразумнай палітыкі або і здрады кіруючых вярхоў (як, напрыклад, падчас Люблінскай уніі 1569 г. ці Таргавіцкай канфедэрацыі 1792-1793 гг.), аднак былі і часы выдатных здзяйсненняў і перамог (напрыклад, перамога над татарамі на Сіняй вадзе ў 1362 г., над крыжакамі пад Грунвальдам у 1410 г. і інш.). Да такіх выдатных перамог ён адносіў і перамогу ў Вялікай Айчыннай вайне.

Важнай навуковай падзеяй стала выданне манаграфіі І.А.Юхо “Гістарыяграфія гісторыі дзяржавы і права феадальнай Беларусі” (1999), дзе быў дадзены кароткі агляд навуковых публікацый, у якіх разглядаліся, або закраналіся, пытанні гісторыі дзяржавы і права Беларусі, а таксама давалася іх крытычная ацэнка. Асабліва ён падвергнуў крытыцы погляды шэрага польскіх навукоўцаў адносна самастойнасці Беларусі і значным уплыве польскага права, адзначаў памылковасць іх поглядаў адносна ўніі ВКЛ з Польшчай. Увогуле навуковец звяртаў увагу на прычыны тэндэнцыйных адносін многіх замежных навукоўцаў (польскіх, літоўскіх, расійскіх і інш.) да беларускай гісторыі, на падставе чаго адбывалася яе замоўчванне і нават фальсіфікацыя. Адначасова ён

падкрэсліваў значэнне і важнасць папярэдніх даследаванняў, на падставе якіх шляхам навуковых дыскусій можна знайсці ісціну.

Адным з важных накірункаў навукова-даследчай дзейнасці І.А.Юхо стаў удзел у падрыхтоўцы шэрага энцыклапедычных выданняў. Ён быў адным з ініцыятараў і аўтараў першага на беларускай мове выдання “Юрыдычнага энцыклапедычнага слоўніка” (1989). Па ініцыятыве І.А.Юхо быў перавыдадзены шэраг помнікаў права Беларусі, у тым ліку Статут 1588 г. і Статут 1566 г. (2003 г.), што садзейнічала актывізацыі навуковых даследаванняў. Навуковец удзельнічаў таксама ў падрыхтоўцы выданняў: «Мысліцелі і асветнікі Беларусі: Энцыклапедычны даведнік» (1995), “Асветнікі зямлі беларускай” (2003), “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі у 6 т.” (1993-2004), “Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя у 2 т.” (2005-2006).

У апошнія гады свайго жыцця І.А.Юхо значную ўвагу надаваў гісторыі айчыннага канстытуцыяналізму. Па яго ініцыятыве у сааўтарстве з Р.А.Васілевічам і Т.І.Доўнар у 2001 г. была выдадзена кніга “Гісторыя канстытуцыйнага права Беларусі”, у якой на падставе дакументальна-прававога матэрыялу паслядоўна разглядалася зараджэнне і развіццё канстытуцыйнага права Беларусі, пачынаючы са старажытнасці і да нашага часу. Ва ўводзінах да кнігі ён адзначаў, што захавалася да нашых часоў нязначная частка старажытных пісаных дзяржаўна-прававых актаў, у якіх замацоўваліся канстытуцыйныя нормы, аднак многія нормы былі перанесены ў познейшыя помнікі права, што і дало магчымасць прасачыць гістарычны шлях развіцця канстытуцыяналізму Беларусі. Кніга з’явілася першай спробай выкласці ў храналагічным парадку працэс развіцця канстытуцыйнага права ад адасобленых норм, выклададзеных у старажытных граматах, да высокаразвітай прававой сістэмы Рэспублікі Беларусь. Яна ўтрымлівала ў храналагічным парадку вытрымкі з грамат, статутаў, іншых канстытуцыйных актаў дасавецкага перыяду, з канстытуцыйнага заканадаўства і Канстытуцый Беларускай ССР, а таксама з канстытуцыйнага заканадаўства Рэспублікі Беларусь.

І.А. Юхо напісаў некалькі прац па гісторыі працэсуальнага права, стаў сааўтарам падручніка па грамадзянска-працэсуальнаму праву [14]. Ён прыняў удзел у выданні на англійскай мове кніг аб гістарычным шляху беларускай нацыі і дзяржавы [15]. Шэраг артыкулаў навуковец прысвяціў развіццю айчыннай юрыдычнай навукі, у тым ліку і ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце [16]. У іх ён паказваў месца юрыдычнай навукі ў сістэме грамадскіх навук, адзначаў значэнне гісторыка-прававой навукі і навуковыя дасягненні у гэтай сферы, характарызаваў уклад у яе развіццё навукоўцаў юрыдычнага факультэта.

Большасць кніг Я.А.Юхо была непасрэдна прызначана студэнтам вышэйшых юрыдычных навучальных устаноў Беларусі. Гэтыя кнігі з'яўляюцца і зараз важнейшымі навучальнымі дапаможнікамі для студэнтаў-правазнаўцаў ВНУ Рэспублікі Беларусь.

Асаблівая заслуга прафесара Юхо ў заснаванні навуковай гісторыка-прававой школы Беларусі. Пад яго кіраўніцтвам быў абаронены шэраг кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый. З яго удзелам навукоўцы кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права БДУ, заснаванай у 1954 г., даследавалі разнастайныя пытанні айчыннай гісторыі, публікавалі навуковыя артыкулы, манаграфіі і вучэбныя дапаможнікі па гісторыі дзяржавы і права Беларусі.

Навуковай творчасці і педагагічнай дзейнасці прафесара І.А.Юхо, яго ўкладу ў развіццё навукі гісторыі дзяржавы і права Беларусі, была прысвечана Міжнародная навуковая канферэнцыя “Праблемы гісторыі дзяржавы і права Беларусі”, якая адбылася 18-19 сакавіка 2011 г. на юрыдычным факультэце БДУ ў сувязі з 90-годдзем з дня яго нараджэння

У сваіх дакладах і паведамленнях айчынныя, а таксама замежныя навукоўцы з Расіі, Украіны, Літвы і іншых краін, разважалі аб ролі, значэнні і сацыяльнай місіі гуманітарных навук у сучасным грамадстве, метадалогіі пазнання прававых з'яваў, асаблівасцях трансфармацыі нацыянальнай дзяржавы ў сучасных умовах, шляхах удасканалення дзяржаўна-палітычных і прававых інстытутаў на этапе пабудовы сацыяльнай прававой дзяржавы і г.д. У шэрагу дакладаў у параўнальным аспекце разглядаліся пытанні гістарычнага развіцця дзяржавы і права Беларусі, Расіі, Украіны, Польшчы, Сербіі, а таксама выкладаліся ўяўленні навукоўцаў аб складаных тэарэтыка-прававых праблемах развіцця сучасных нацыянальных дзяржаўнасцей і прававых сістэм.

Галоўныя даклады і паведамленні былі прысвечаны навукова-педагагічнай дзейнасці прафесара І.А.Юхо, яго творчай спадчыне, значэнню і пераемнасці яго навуковых ідэй у сучаснай гісторыка-прававой навукі. Так, замежныя навукоўцы адзначалі значны ўплыў прац І.А.Юхо на іх навуковую творчасць. Беларускія ўдзельнікі канферэнцыі, многія з якіх з'яўляліся былымі студэнтамі Іосіфа Аляксандравіча, акцэнтавалі ўвагу на значным укладзе знакамітага вучонага не толькі ў развіццё гісторыка-прававой навукі і юрыдычнай адукацыі Беларусі, але і самой беларускай дзяржаўнасці. Напрыклад, прафесар Р.А.Васілевіч акцэнтаваў увагу на ўдзеле І.А.Юхо ў працы Канстытуцыйнай камісіі па падрыхтоўцы праекта Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Ён адзначыў, што І.А.Юхо вельмі жадаў уключыць у тэкст прэамбулы звесткі пра знакамітыя помнікі айчыннага права – Статуты ВКЛ XVI ст., падкрэсліў важную ролю і актыўны ўдзел І.А.Юхо у працы над тэкстам Канстытуцыі, у тым ліку над прэамбулай, якая мела

нарматыўны змест (абавязковую юрыдычную моц) як і асноўная частка Канстытуцыі, і асаблівае значэнне, бо ўпершыню ў Асноўным Законе гаварылася аб шматвяковым, гістарычным шляху беларускай дзяржавы. Акрамя зборніка навуковых дакладаў удзельнікаў канферэнцыі, была выдадзена кніга “Памяць і слава: Іосіф Аляксандравіч Юхо. Да 90-годдзя з дня нараджэння” (Мінск: БДУ, 2011. – 175 с.), у якую ўвайшлі манаграфія даследчыка, бібліяграфія яго публікацый, звесткі аб навуковай школе, а таксама ўспаміны вучняў і калег.

Усё гэта сведчыць, што навуковыя традыцыі, закладзеныя прафесарам І.А.Юхо, а таксама памяць аб ім захоўваюцца. Несумненна, творчая спадчына гэтага знакамітага навукоўца будзе і ў далейшым садзейнічаць развіццю гісторыка-прававой навукі Беларусі, а яго навукова-педагагічная дзейнасць - служыць прыкладам навуковай аб'ектыўнасці і служэння Айчыне.

Літаратура

1. Юхо Я.А. Кароткі нарыс гісторыі дзяржавы і права Беларусі: вучэб. дапам. / Я.А. Юхо. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 270 с.
2. Юхо, І.А. Уладзімір Пічэта [Старонкі беларус. энцыкл.] / І.А. Юхо // Польша. – 1967. – № 5. – С. 251–252.
3. Юхо Я.А. Уз'яднанне беларускага народа ў адзінай Савецкай дзяржаве – завяршаючы этап тэрытарыяльнай кансалідацыі беларускай сацыялістычнай нацыі // Фарміраванне і развіццё беларускай сацыялістычнай нацыі / З.У. Доктараў [і інш.] ; рэдкал.: П.Ф. Глебка [і інш.] ; Акад. навук БССР, Ін-т філасофіі. – Мінск : АН БССР, 1958. – С. 129–143; Юхо Я. Беларусь у новай польскай энцыклапедыі / Я. Юхо // Польша. – 1968. – № 4. – С. 177–180; Юхо И.А. Установление советской власти в западных областях Белоруссии и воссоединение белорусского народа в едином советском социалистическом государстве // Очерки истории государства и права БССР / редкол.: Б.Е. Бабицкий [и др.]; И.А. Юхо (отв. ред.). – Минск : Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1969. – Вып. 2. – Гл. 2. – С. 71–97.
4. Юхо, И.А. Программа по истории государства и права БССР / И.А.Юхо, Б.Е.Бабицкий. – Минск: Вышш.школа, 1964. –17 с.
5. Юхо, Я.А. Будучыня належыць Льву Талстому / Я.А. Юхо // Res Nova. –1997. – № 1. – С. 8-9; Юхо И.А. Непротивление злу / И.А. Юхо // Всемирная литература. – 1998. – № 1. – С. 153-161 і інш.
6. Юхо І. З гісторыі права / І. Юхо // Беларусь. – 1966. – № 5. – С. 28; Юхо І. Грамадскія і прававыя погляды Скарыны / І. Юхо // Польша. – 1967. – № 6. – С. 175–180; Юхо Я. Беларусь у новай польскай энцыклапедыі / Я. Юхо // Польша. – 1968. – № 4. – С. 177–180; Юхо Я. Пра назву “Беларусь” / Я. Юхо // Польша. – 1968. – № 1. – С. 175–182 і інш.
7. Юхо І. Хто складаў Літоўскі Статут / І. Юхо // Беларусь. – 1958. – № 3. – С. 31; Юхо Я.А. Статуты Вялікага княства Літоўскага // Польша. – 1966. – № 11. – С. 125–137 Юхо, Я.А. Скарбніца прававой культуры: аб Статутах Вялікага княства Літоўскага / Я.А. Юхо // Польша. – 1988. – № 12. – С. 166-179 і інш.
8. Юхо, І.А. Звычайнае права / Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Т.3. Мінск: БелЭн, 1996. С.433-435.
9. Юхо, Я.А. Скарына і прававая культура Беларусі / Я.А. Юхо // Спадчына. – 1989. – № 2. – С. 52–54; Юхо, І. Грамадскія і прававыя погляды Скарыны / І. Юхо // Польша. – 1967. – № 6. – С. 175–180; Юхо, И.А. Социально-политические и правовые идеи / И.А. Юхо, С.Ф. Сокол // Очерки истории

философской и социологической мысли Белоруссии (до 1917 г.) / Акад. наук БССР, Ин-т философии и права; редкол.: К.П. Буслов (гл. ред.) [и др.]. – Минск: Наука и техника, 1973. – Гл. 2. – С. 73–85; Юхо, И.А. Правовая культура [XII–XIX вв.] / И.А. Юхо // Очерки истории науки и культуры Беларуси [IX–начало XX вв.] – Минск, 1996. – С.129–145.

10. Юхо, Я.А. За вольнасць нашу і вашу: Тадэвуш Касцюшка / Я.А. Юхо, – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 52 с.; Юхо Я. За вольнасць нашу і вашу [Тадэвуш Касцюшка] : урывак з нарыса // Бацькаўшчына : зб. гіст. літ. : для сярэд. і ст. шк. узросту / уклад., прадмова С.С. Панізніка. – Мінск. : Юнацтва, 1994. – С. 96–98; Юхо Я.А. "Нарадзіўся я ліцьвінам...": Тадэвуш Касцюшка / Я.А. Юхо, У. Емяльянчык. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 68 с.; Юхо, Я.; Наш нацыянальны герой [Т. Касцюшка, 1745–1817] // Сыны і пасынкі Беларусі: / С.В. Барыс, С.В. Тарасаў, Г.А. Ланеўскі [і інш.] ; уклад. С.В. Барыс. – Мінск : Польша, 1996. – С. 95–134.

11. Юхо И.А. Общественно-политический строй и право Литовского государства (XIII–XVI вв.) / История государства и права СССР : учеб. для студентов юрид. вузов и фак. / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова; К.А. Сафроненко (отв. ред.) [и др.]. – М. : Юрид. лит., 1967. – Ч. 1, гл. 10. – С. 238–265; Юхо, И.А. Великое княжество Литовское (XIII в.–1569 г.) / И.А. Юхо // История отечественного государства и права : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Правоведение» // В.В. Абашмадзе, Л.В. Дюков, Ю.А. Егоров [и др.] ; под ред. О.И. Чистякова. – 2-е изд., перераб. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – Ч. 1., гл. 9. – С. 135–145; Юхо, И.А. Великое княжество Литовское (XIII в.–1569 г.) / И.А. Юхо // История отечественного государства и права СССР : учебник / В.В. Абашмадзе, Л.В. Дюков, Ю.А. Егоров [и др.] ; под ред. О.И. Чистякова, И.Д. Мартысевича. – М. : Изд-во БЕК, 1996. – Ч. 1, гл. 9. – С. 131–140.

12. Юхо, Я.А. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі : дапаможнік : у 2 ч. Ч. 2. / Я.А.Юхо – Мінск : РІВШ БДУ, 2003. —275 с.

13. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі (1917–1945 гг.) : вучэб. дапам. для студэнтаў юрыд. і гіст. спецыяльнасцяў ВНУ / В.А. Круталевіч, Я.А. Юхо. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 237 с.; Юхо, Я.А. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі : дапаможнік : у 2 ч. Ч. 2. / Я.А.Юхо – Мінск : РІВШ БДУ, 2003. — 275 с.

14. Юхо, И.А. Основы гражданского судопроизводства Союза ССР и ГПК союзных республик / И.А. Юхо // Соц. законность. – 1962. – № 7. – С. 38-43; Юхо, И.А. Гражданский процессуальный кодекс Польской Народной республики / И.А. Юхо // Советская юстиция. – 1967. – № 1. – С. 27-28.

15. Гістарычны шлях беларускай нацыі і дзяржавы = The history of the belarusian Nation and State / М. Біч, Р. Гарэцкі, У. Конан [і інш.] ; рэдкал.: У. Арлоў [і інш.] ; перакл. на англ. А. Бурсаў. – Мінск : Выдавец Зміцер Колас, 2005. – 440 с.; Гістарычны шлях беларускай нацыі і дзяржавы = The history of the belarusian Nation and State / М. Біч, Р. Гарэцкі, У. Конан [і інш.] ; рэдкал.: У. Арлоў [і інш.] ; перакл. на англ. А. Бурсаў. – Мінск : Медисонт, 2006. – 440 с.

16. Юхо, Я.А. Развіццё юрыдычнай навукі ў Беларускім дзяржаўным універсітэце [1926– 1995 гг.] / Я.А.Юхо // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 3. Права. – 1969. – № 1. – С. 3–6; Юхо, И.А. Развитие юридической науки в БГУ / И.А. Юхо // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 3. Права. – 1978. – № 3. – С.44-48; Юхо И.А. Юридическая наука БССР за 60 лет / И.А. Юхо // Правоведение. – 1979. – № 1. – С. 3-10; Юхо, И.А. История юридической науки Беларуси / И.А. Юхо, С.К. Сокол; Беларус. негос. ин-т правоведения. – Минск : НО ООО «БИП-С», 2000. – 95 с.